GELAAT DER DICHTERS

EEN KEUZE UIT DE HEDENDAAGSCHE REVOLUTIONAIRE POEZIE IN NOORD- EN ZUID-NEDERLAND

SAMENGESTELD EN INGELEID DOOR HENRI BRUNING

DE AMSTERDAMSCHE KEURKAMER
1944

I N H O U D

In Memoriam Erich Wichman

Na de verbijstering van zooveel schanden
komt nu wat komen moét: een jeugd in 't licht,
rechtop en fier en met een Noordsch gezicht.

George Kettmann

TEN GELEIDE

Dat, in de Nederlanden, de strijder voor de Nieuwe Orde ook dícht — góed dicht, en niet zelden beróerd dicht — mag als algemeen bekend verondersteld worden en behoeft met geen bloemlezing toegelicht. Dit duo signaleert men op élken Parnassus. Minder bekend, zelfs over de heele linie van ons volk (over zijn béide linies, moet ik helaas nog zeggen) vrij wel ónbekend is, dat hij ook voor-tréffelijke gedichten voortbracht, dat hij, óók op het terrein der p o ë z i e, dus daadwerkelijk s c h e p p e n d (en niet enkel geestdriftig en rijmend) is. En dit met een resultaat, dat geenszins onderdoet voor een poëtisch bereiken dat aan een ander, tegengesteld wereldbeeld zijn ontstaan dankt en dan zonder veel moeite zijn erkenning (en bekendheid) verwerft. . . Dat men het — steeds strijdbaar politiek gedicht, als poëtische realisatie, echter met denzelfden maatstaf kan beoordeelen als de verzen eener verfijnd-sensibele zélf-bespiegeling of als die gedichten waarin het laatste des levens, zijn eeuwig en alom aanwezig g e h e i m benaderd wordt, dáárop behoef ik hier wel niet te wijzen. Zulks is duidelijk: logisch. Maar dat het revolutionair poëem, schoon op andere wijze, even gaaf, van visie even dichterlijk en van vorm-géving even bekwaam, gevoelig en geinspireerd kan zijn, dát moge deze bloemlezing illustreeren. — Evenwel: niét om eenige erkenning af te bidden stelde ik deze bloemlezing samen; wel om, o.m., deze gelijkwaardigheid, rustig-zelfbewust, voor het forum vast te stellen: vooróp te stellen als een voortaan onloochenbaar feit.

Ik streefde dus zeer bewust geen ,,volledigheid'' na; niet de omvangrijkheid van het contingent dichters wilde ik illustreeren, wel echter een bereikt n i v e a u. Als mij dan echter, ook ten overstaan van dit beperkt doel, nóg een zekere onvolledigheid zou worden verweten — een mogelijkheid die ik geenszins uitsluit (in de vele verdwenen politieke periodiekjes verdween, met zooveel anders, wel licht ook wel eens een voortreffelijk revolutionair gedicht!), — dan kan ik mij met dit verwijt slechts gelukkig prijzen, daar het de bevestiging inhoudt, dat ik in nog grooter mate gelijk heb gehad (hetgeen ik dan wellicht bij een volgenden druk kan — en mag — demonstreeren...)

* *
*

Doch de lezer kan ten overstaan van deze keus nog iets anders gewaar worden als een niveau, en dan een voor velen wellicht min of meer beschamende ontdekking doen. Want plotseling blijkt — blijkt onloochenbaar — dat deze groep revolutionairen gestalte heeft gegeven aan gevoelens van een zoo innige, hevige en bezorgde liefde voor het Vaderland (en zulks reeds járen lang) als elders, als daar waar men heden zoo exclusief de goede vaderlanders zoekt, maar zeer sporadisch - en zelden zoo dynamisch, laat staan in zoo ononderbroken stroom - het geval is geweest. - Enkele jaren geleden (het heeft zin er in dit verband en in dit jaar nog eens aan te herinneren), enkele jaren geleden werd in ons land een protest van dichters gepubliceerd tegen hen, die én nationalist én socialist waren: een bloemlezing - ,,Poëtisch Appèl 1939'' geheeten - die, volgens den inleider, ,,een beeld tracht(te) te geven van den neerslag der groote gevaren van dezen tijd in het werk der Nederlandsche dichters'' en die toen geserveerd werd als een ,,zoo krachtig mogelijk opkomen tegen een geestesgesteldheid, die de Europeesche beschaving met ondergang bedreigt''. Tegenover dat Appèl, dat alom als een teleurstellend- en verontrustend-lauwe verzameling van quasi-kreten werd aangevoeld 1), dat zoo dof ageerde en tegelijk, in den grond van de zaak, ook zoo steenkoud aandeed: zóó volmaakt vréémd

immers aan alles wat Europa en ons vaderland al decennia lang bedreigde en in beroering bracht, dat men slechts kon condudeeren, dat deze geroepenen (en op het appèl verschenenen) zich au fond nooit veel van Europa's lot hadden aangetrokken en dat hun verzet, hun onrust en wrevel eerst waren begonnen toen het met hún rúst gedaan bleek, - tegenover dat appèl plaats ik hier gaarne dit poëtisch appèl 1943, en niet zonder trots noem ik het: G e l a a t   d e r   D i c h t e r s. De gedichten dezer revolutionairen toonen inderdaad een g e l a a t, én: zij tóónen hún gelaat: hun ziel, alles wat deze dichters bewoog en beroerde. Zij, deze dichters, hebben geen reden hun gelaat te verbérgen. Integendeel! Zij kunnen eenieder frank en recht in de oogen zien, nú, in '43, evenzeer als in '33. En van hun gelaat moogt ge vrij hun gevoelens aflezen: hun gevoelens van liefde, en hun gevoelens van haat, en al die andere menschelijke en schoone gevoelens die met een eerlijke, brandende, doch eenzame liefde gepaard gaan. - Inderdaad, zij stonden eenzaam, deze dichters. Eenzaam met hun liefde voor de vaderlandsche gemeenschap: haar eenheid, - die alom afbrokkelde en wegkommerde, terwijl zoo weinigen, zoo bitter weinigen zich daar zorgen over maakten. Eenzaam met hun getergde deernis jegens de misbruikten, misdeelden en vernederden onder hun medevaderlanders. Eenzaam met hun trotsche en tegelijk verbeten bewondering voor een vaderlandsch verleden dat zoo vervoerend is geweest. Eenzaam met een liefde die onaflaatbaar en onstuimig droomde van een vaderland dat nog eenmaal groot en schoon zou zijn.

---

1) De eenige uitzondering was Henriëtte Roland Holst's slotkoor uit ,,Kinderen van den Geest'', dat zich als een eenzaam bergmassief, grootsch en prachtig, boven het niveau van de rest verhief, doch dit gedicht had met de opzet van genoemd appèl n i e t s uitstaande.

Hoe werd gij dààr zoo log en zelfvoldaan
en hier zoo slaafsch, zoo kruipend ach, en bot?
Ik vraag, wijl ik toch weet. Ik ken het lot,
het bittre, dat u schond in lijf en geest.
O volk, zijt gij voor immer groot gewéést?
Keert niet terug, keert nooit uws levens zon?

(W. Moens)

Hun liefde was strijdbaar, eerlijk, dynamisch, — ménschelijk, en mánnelijk: voluit viriel. Maar in een wereld waar zoo weinigen zich om de bittere nooden en de schoone mogelijkheden van het vaderland bekommerden. Zoo was deze liefde (behalve eenzaam) noodwendig revolutionair: opstand, en een woedend contra; doch revolteerend vanuit een zeer positief en zeer edel levensbewustzijn. Jaren lang waren deze getrouwen en bezorgden de stem eens roepende in de woestijn, — en het kan dan niet meer verbazen, dat men kreten verneemt, rauw en wild en vertwijfeld als in dat schoone gedicht:

> *Mijlen ben ik door de sneeuw gegaan*
> *naar het verdwaalde huis van uw vergeten hart,*
> *o Land...*
>
> *(E. Michel)*

of de stem eener strijdbaarheid, die — ten overstaan van een verblinde en van haat vervulde overmacht de betrekkelijkheid der eigen, beperkte krachten en hun vergankelijkheid ervarend — rijpte tot een levensvisie als die waaraan Kettmann — berustend, en toch met een grimmige zekerheid — gestalte gaf in die ontroerende strophe:

> *'t Gaat al voorbij — wat daden en wat namen,*
> *onrust in 't bloed, een voetspoor in het zand,*
> *maar eeuwig zingt in wind en helm tezamen*
> *ons Dietsche vaderland!*

een strophe, die toch, tóch, de stem bleef van een trouw en een plichtsbesef — even roekeloos en soldatesk als Barends':

> *Wij willen niet naar 't zoet verlangen jagen*
> *maar vechten om het schip met den orkaan*
> *en als het moet, de nachten èn de dagen*
> *zoolang het lijf het houdt, te pompen staan.*

En schreef ook Kettmann niet:

Vraag niet! God wil dat wij vergeten zullen
en hoe vergeefs 't ook zij, vermetel staan:
dat wij vandaag de ruimte gansch vervullen,
al spoelt ons weerloos lichaam morgen aan.

Al deze verguisden waren, levenslang welhaast, bezeten niet alleen van een hartstochtelijke, diep-verontruste liefde voor het vaderland, maar ook van den ontembaren wil het vaderland te redden, kost wat het kost, en met prijsgave desnoods van al die zekerheden en vertrouwdheden des bestaans welke een mensch dierbaar kunnen zijn. Deze liefde en dezen wil leefden zij, tegen alle gehuil en gehoon in, volstrekt, onvoorwaardelijk: ALS GEUZEN — met een mannelijke strijdbaarheid en trouw totterdood. Allen hadden (hádden?) zij datzelfde bezorgde en woedende weten gemeen dat eens Erich Wichman — rebelsch en verbeten — opjoeg en als een rustelooze voortjoeg — door dit land, door Frankrijk, door Italië, en wéér door Frankrijk, en wéér door dit, ons, uw en mijn, en zijn land, — dat wrang en beangste voorgevoelen waaraan hij eens stem gaf met de woorden: ,,Ware het, dat met een grooten gulp de Noordzee zelve het land weer haalde, ,ontworsteld aan de baren', men zou haar daarbij zelfs behulpzaam kunnen zijn . . . Dàt zou mooi zijn. Maar het is niet mooi, en het was niet mooi, en het wordt niet mooi; ons wacht geen heroisch noch idyllisch einde, wij waren niet heroisch noch idyllisch; wij waren grutters, gaan failliet en de boel wordt verkocht, ons wacht niet het einde van Babel of Carthago, van Sodom of Atlantis, ons wacht ons eigen erbarmelijke einde. Bij de eerste groote schoonmaak worden wij aan den vuilnisman meegegeven. De vaalt wacht . . . . Ik zeg ,wij', en ja, dat zijn wij-zelf.''

Gemeen hebben deze dichters voorts ook (en dít maakt hen tot ,,goede vaderlanders'' in den besten zin), dat het lot van hun vaderland hun persoonlijk levenslot is geworden. Déze vereenzelviging is ,,volksverbondenheid'' in den schoonsten, edelsten en vaak ook smartelijksten zin van het woord. Het geluk en de nood van het vaderland zijn het geluk en de nood van den dichter, — terwijl anderzijds het vaderland, wanneer het verdrukt en verraden wordt, in hem, in zijn strijdbare, steeds bezorgde, steeds helder-ziende liefde b e h o e d staat.

Gejukt, aan vreemden dienstbaar, stond gij vrij i n m ij.
Beguicheld en begekt, verhieft gij u i n m ij.
Gestooten en getrapt, verwon uw wil i n m ij.
Verworpen, vondt gij steeds uw troon beschut i n m ij.

(W. Moens)

Geteeld uit geur van deze zwarte aarde,
uit wolkgebergten droomend in 't verschiet,
uit eenvoud en uit harde eigenwaarde
— zoo ben ik u in vreugde en verdriet.

En waar gij rust zijt, vind ik heel mijn vrede,
en waar gij drift zijt, gord ik mij ten strijd,
en waar gij storm zijt, storm ik met u mede
— gij die mijn bodem en mijn hemel zijt.

(G. Kettmann).

Of, zooals Barends deze vereenzelviging in één eenvoudigen en aangrijpenden regel vastlegde:

Ik heb niets, wat dit land niet behoort.

* *
*

Ja, de stemmen van deze bezorgden zijn, gelijk gezegd, wellicht ook voor velen beschamend, en dan niet slechts beschamend als een verwijt ten overstaan van de eigen, gedurende zoovele jaren gecontinueerde zorgeloosheid, doch ook beschamend als een aanklacht tegen de hoon waarmede zoovelen deze strijders — tóen, en nog, nóg — bejegenden, opgehitst en misleid als zij werden door de vijanden van de orde, welke ook deze dichters vertegenwoordigen, — vijanden, die in hun doodelijken en onaflaatbaren haat het volk omtrent de werkelijke drijfveeren dezer revolutionairen stelselmatig misleiden en bedriegen:

Ze hebben honderd-, duizendmaal gelogen
totdat de Leugen als een schrikbeeld stond
hoog tusschen ons en 't volk, dat niet verstond
wat ons als zwarte strijders had bewogen . . .

én:

Nog haalt de haat zijn buit, waar leugen zwierf
maar onze strijd om werk'lijk volksgeluk
zal — ook al sterven wij — zijn weerklank vinden.

(G. Kettmann).

Toch wil deze bloemlezing, zoomin als een afbidden van eenige erkenning, verwijt of polemiek zijn. De samensteller wilde er de waarheid mee dienen: er een stuk werkelijkheid mee openbaren, óm, a l d u s, óók: iets bij te dragen tot

de verzoening van hen die samenhooren en — instee van twee linies — één linie zouden moeten vormen: één f r o n t : tegen de krachten van anarchie en wanorde die ons volksbestaan met ondergang bedreigen, doch die thans door zooveel systematisch gecultiveerd misverstand tegen elkaar worden opgezet: opgehítst.

* *
*

Er zijn er, die laatdunkend en hooghartig meenen (en zulks grauw en verbitterd mompelden reeds), dat op dít moment de revolutionaire poëzie élders wordt geschreven, door ánderen, met andere accenten en . . . anders gerichte vijandschappen; en zij bedoelen dan: uit een bewustzijn dat vele malen clairvoyanter en uit een aandrift die vele malen eerlijker is dan die van de dichters der huidige revolutie. — Ook dit mokkend en klein cynisme zij dit boek — ten antwoord — voorgehouden.

* *
*

Aan het begin van deze inleiding signaleerde ik een zekere onbekendheid met het niveau der huidige revolutionaire poëzie. Ik bespeurde deze onbekendheid niet slechts bij hen die afwijzend tegenover de Nieuwe Orde staan, doch ook — zonderling? — in eigen gelederen, zelfs: bij de dichters zelf. Toch is deze onkunde niet zóó zonderling, doch integendeel heel begrijpelijk. Want zelf midden in den strijd staande, ontbreken begrijpelijkerwijze vaak lust en gelegenheid tot een meer poëtische wapenschouw. Toch moet men het betreuren, dat de revolutionaire dichters zelf zich te zelden van het niveau van hun beste revolutionaire scheppingen rekenschap geven. Niet alleen gaan zij daarmede voorbij aan datgene wat, nogmaals, een bron zou kunnen zijn van zelfbewusten trots tenoverstaan van zooveel dom (en desondanks te velen intimideerend) gehuil, doch daardoor worden deze scheppingen ook te weinig een richtende, stuwende (en de te ijverigen intoomende) confrontatie voor hen die er vaak erg vrijmoedig op losdichten in hun geestdrift voor de Nieuwe Orde. — Moge deze wapenschouw ook in dien zin een (vruchtbare) confrontatie worden.

* *
*

Ik heb in deze inleiding iets uitvoeriger stilgestaan bij de onvermijdelijke tragiek die met het revolutionair élan gepaard gaat. Toch zal men bemerken, dat het accent van deze strijdbare gedichten overwegend niét-tragisch is. Klagelijk zélfbeklag is er vreemd aan. Het smartelijke is opgenomen in een sfeer van liefde, trots, zelfbewustzijn, rust, vertrouwen en blijmoedigheid. Zelfs elk spoor van

verbittering ontbreekt; en dit treft te meer als men weet (en weet elkeen dit niet!?) dat zelden een strijd zóó verbitterend en vernederend was als - jaren en jaren lang - de strijd van deze verguisden en gehoonden. En het is niet het minst om de zuivere, mannelijke en scheppende levenskracht die uit deze innerlijke ongereptheid spreekt, dat wij weten dat in deze dichters het hunkerend verlangen van Erich Wichman vervuld werd:

Laat ook ons Land iets van Herleven weten . . .

Henri Bruning

HENRI BRUNING

DE VLAG

Ik wist niet, dat een vlag
zóó jubelen kon en bekoren, —
niet voor ik haar, tegen den kroon,
hoog aan den Westertoren
in ’t luchtruim wappren zag.

Ik wist niet in welk grauw treuren
de dagen hier zinloos versmoren, —
niet voor ik, dien stralenden dag,
aan de spits van den Westertoren
’t glorieus—onstuimig ontplooien
zag van de Hollandsche Vlag.

O Vlag, welks drift en welks kleuren
ik voor het eerst wist veracht
toen ik, trotsch aan dien trotschen toren,
de driestrook dier fiere coloren
eenzaam wappren zag.

O Volk, dat uw zonen verscheuren,
groot Volk beroofd van uw kracht,
vervreemd van uw edel verleden,
welk is, met zoo eerloos heden,
het somber lot dat wacht. . .

. . .Ik wist niet, dat een vlag
zóó jubelen kon en bekoren, —
dat zóó de zin verloren
ging van de Hollandsche Vlag.

WINTER IN HOLLAND 1941

voor Martin Dijkstra

I

De winter is goed, en goed koud,
hij vernielt en verwaait het dood hout;
de straten zijn eenzaam en open —
het is goed hier zoo luierend te loopen, —
wat hebben wij, jij en ik, nog te hopen?

De zon schijnt koud aan mijn huid,
van bedrog en leven ontledigd;
zij is even berooid als ik
— en even bevredigd?

II

Uit een dwarsstraat dreunt marschmuziek aan
en de harde stap van soldaten,
stram regiment in die zon,
stram gelid, stram geluid, — in de straten
loom en vijandig gebrom.
Een fluit speelt er hoog boven uit,
dof beukt de slag van de trom —
en rondom:
de helmen dof in de zon
en vastbesloten gelaten.

III

Néén, wij zijn nog niet dood, wel bijna,
maar ,,bijna'' is nog boordevol leven!
De zon is mijn trouwe gezel, zij kan
nog wel dúizend lentes doen leven!

Marcheer! de lippen opeen,
het hart — o het hart — vastberaden.
Vloek, bid, heb het koud, haat, bemin,
maar marchéér — en zwijg over heden en later!

DE VERNEDERDE

Een der verbetenen, doch zonder bitterheid,
een der versomberden, doch een wiens donkre oogen
in ’t onrecht zijner dagen kalme vuren bleven, —
zóó, langzaam voorwaarts-tredend, trad hij uit
de samenscholing der vernederden vooruit
als een gerichte wil, een schoone kracht, een leeuw,
en in de stilte klonk zijn trotsche tred alleenst.

— — — Hoe groeide hij zoo zuiver onder de geschondenen
van deze eeuw: als een die wreken doch niet haten zou?
Hoedde de groote golfslag van de zee zijn rustelooze rust, —
de zee waaraan des avonds hij vaak peinzend stond,
’t ondoofbaar branden van zijn oogen naar de horizont?
Was het de open vlakte van zijn land, haar diepe rust,
die een schoon droomen in hem trotsch en wachtend hield?
Was het de zee-wind, beukend over de zee-wering woedend,
die wil en denken helder hield en hard? — — Of voedt
der velen knechtschap, ergens, een vijandig zwijgen,
een wil en kracht tot wraak die peinzend blijft
tot, in een kind der knechtschap, plotseling dit zwijgen
groot, fonkelend en trotsch gestalte wordt en stem?

Soms klom door ’t avondstormen hij het duin langs,
starende naar de zee, de duisterende zee, het duin, het helm,
en dan wéér naar de zee, het zand, het taaie helm, — en ver
achter het breede glooien van de duinenruggen
wist hij zijn land, zijn huis, de grassen en de hooge hoeven
die hij beminde om hun rust; lachende klom
door ’t tegenstormen hij van stuivend duin tot duin
en klimmend wies in hem een kracht, een kracht —
als wist hij iets dat sterker wering was rond een bedreigd begin
dan deze duinen en dit helm rond zijn omstormde land,

en vormde dit vast weten onrust tot een rust,
een rust waarin de branding donkre glorie zong.

— — — Wat hoedde hém, temidden der geschondenen?

Toen sprak hij. En zijn spreken klonk
alsof hij nacht was, zee,
nacht-zwarte zee,
waarin een land verzonk.

,,Roep tot geen schoonen strijd mij naar uw front.
Ik hoed een haat, — den haat die ook mij hoedde
toen hun verachtlijk knechten liefde na liefde schond.
Néén! voor geen schoone toekomst vecht ik
als ik mij eenmaal op mijn vijand stort.
Mijne granaten
wreken de roof, dat ik niet één geloof behield,
dat ’k haat als m ij n genade overhield,
mijn rust, mijn ziel, mijn kracht,
mijn glorie en mijn doem; ik wreek mijn ziel, mijn aarde:
mijn eerste, jonge, lichte eeuwigheid — door hen vernield.
Dit wreek ik, en dit eene wreken zeker weten
hoedt,
scherpt mijn rust. — Roep
tot geen schoonen strijd mij naar uw front,
ik hoed een haat,
die dieper dan hun knechten schond."

Toen trad hij langzaam naar de samenscholing der vernederden
terug, en zijn gestalte
was als een harde knots, een sombere,
zóo sombre wil en trots, —
en pijn, en pijn,
om dit vernederendste, laatst verbond . . .

GEBRUIKELIJK SLOT

Hij werd een héér, en een geléérde,
hij werd een Zeer Geleerde Heer, —
de opstand die hem vroeger wel verteerde,
deerde hem sedert lang niet meer.

Soms moest hij nog wel aan dat dom verleden denken,
maar ’n effen lachje was alreeds genoeg
om ’t scheepje van zijn denken te doen zwenken
met plasgeluidjes, blijde rond den boeg.

Hij was sereen, Gód, zoo sereen geworden,
’t bank-saldo groeide met zijn goddelijke peis,
er was niets meer waarom hij vloekte of morde,
zijn hart was wit en stil als een klomp ijs,

een goddelijke klomp, een rijk gehonoreerde,
o goddelijke heer van God den Heer, —
maar ’t warme briesje Gods, dat vroeger wel langsscheerde
zond God allang niet meer naar dezen ijsklomp neer.

Hij was sereen, Gód, zoo sereen geworden, —
een vrede dien geen mensch (laat staan een God) verstoort,
hij mocht een tandelooze grijsaard worden,
tevreden boven buik en ’t zeer geleerde boord.

Zóó mocht het blijven. Zóó mocht hij wel zitten
vóór op het schip dat Gods schip scheen te zijn;
hij was wel oorzaak dat er botterikken vitten,
maar God kent erger hoon dan zulke vitters zijn.

Hij werd het sieraad van St. Pieters scheepje,
toettoet klonk ’t pijpje in den zonneschijn,
het bleek een heel lang, vroolijk toetrend sleepje
en hij mocht, heel voorop, ’t schoon boegbeeld zijn.

,,Dag scheepje'', zeiden dan de arme menschen
als 't sleepje statig langs de kaden schoof,
,,dag scheepje, dag meneer, ach, denk aan onze wenschen'',
maar 't heertje was reeds lang oostindisch doof.

DE DOODE

(naar Baldur von Schirach)

Geen doode, neen!
ging uit ónze gelederen heen.
Die door jullie werd neergeslagen
werd door ons niet ten grave gedragen,
neen!
Die door jullie in een laffen nacht
in een donkere slop werd omgebracht
heeft, bij ’t eerste schemerende licht,
zich weer opgericht.

Zijn gezicht
dragen honderdduizend man!
en zijn gericht . . .

DE DUITSCHE ADELAAR

Het schot vloog raaklings langs het vogel-oog
den rotswand in; het ketst, kort, droog, —
en gruis valt door de stilte luid en zwaar.

En van de rotspunt klapwiekt d' adelaar
groot, trotsch omhoog
— de scherpe klauwen rond het zonnerad —
met rustig oog
dat verre ruimten mat.

En steil — eenzaam en ongestoord — vleugelt hij hoog
door zon en stilte in den hemelboog . . .